

۲۰۱۷/۰۹/۱۸

عارف عزیز گذرگاه

محلات کابل

نقل از کتاب «یادداشتها و برداشت های از کابل قدیم»
آصف آهنگ.

پس از سقوط رتبیل شاهان، کابل پای تخت کابلستان قدیم متروک گردید و از آن شکوه دیرینه باز ماند. تنها اهمیت آن باقی ماند که سر راه هند قرار دارد و همه جهانگیران که به سرزمین هند چشم دوخته بودند و از جانب شمال و یا غرب به قصد هند بودند، یگانه راه فتح هند، کابل بود.

نمایی از کابل با مزار تیمورشاه درانی پادشاه افغانستان

چنانکه بابر از طریق کابل به هند حمله نمود و بنیاد شهنشاهی دولت مغولیه هند را گذاشت. چون همسر او دختر سید مهدی آتش نفس و از روحانیون بزرگ و مورد احترام شهریان کابل بود، بابر نیز به کابل علاقه فراوان داشت. کابل پایتخت تابستانی و هم شکارگاه بابر و شاهان مغولیه بود. نادر افشار هم از طریق کابل هند را فتح نمود و در کابل ساخلوی برقرار نمود. همچنان احمد شاه درانی لشکر کشی هایش به هند از طریق کابل صورت گرفته است.

اهتمام: ولی احمد نوری

تیمور شاه به یک دلیل به خاطر نفوذ بیش از حد فیودالان و از جانبی از تجاوز انگلیس ها به خاک های هند پایتخت را از قندهار به کابل انتقال داد تا بر علاوه خاک کشورش بلکه به خاطر حفظ مستعمراتش که در هند داشت کابل را پایتخت خویش ساخت که مخالفت کشورش را در مقابل تجاوز بیگانگان بنماید.

تیمور شاه با خود از قندهار دبیران، مستوفیان، قضات، سرداران ملی و قومی، پیشه وران، معماران، کسبه کاران و جنگجویان را به کابل انتقال داد و بر طبق نقشه مرتبه برای هر صنف و پیشه و برای هر قوم و قبیله جاهای مناسب تعیین گردید که تا امروز بعضی از نام ها در دفتر ثبت است.

محلات و گذرها و کوچه ها به نام های سرداران یا به نام دبیران و یا به نام قاضی و یا به اسم قوم و یا به نام کسبه کاران یاد می گردد. مانند کوچه سردار جان خان، محله علی رضا خان، کوچه دیوانیگی، گذر اچکزائی ها، مرادخانی، یا گذر شمعیزها، مسلی ها، مرده شوی ها و غیره.

همچنان بازارها هم به نام اصناف یاد می گردید، بازار مسگرها، بازار سراجی، بازار آهنگران، بازار کاه فروشی، چون در عقب بازار، گذرها و محله نشیمن شهریان قرار داشت و اهالی همان محل در بازار به کسب و پیشه خود مشغول بودند. گاهی اسم محله و یا اسم بازار به همان گذر و یا محله اطلاق می شد. مثل گذر تنورسازی، یا کاه فروشی و غیره. شهر کابل قدیم از عهد تیمور شاه تا عصر محمد نادر شاه وسعت چندانی نداشت، تنها منحصر بود از:

بالاحصار در شرق، و غرب آن چنداول و شمال آن از بالاحصار تا ریکاخانه و قلعه محمود خان تا لب دریا و در شمال دریا، مرادخانی و اندرابی و قلعه حیدر خان موقعیت داشت که شهر کابل نامیده می شد. ده افغانان، دهمزنگ و پوستین دوزها به اصطلاح ده بودند و از شهر بیرون. به این حساب اسامی محلات و گذرهای قدیم کابل را تذکر می دهیم:

قصر و قلعه بالاحصار مقر پادشاهان افغانستان

- ۱- بالاحصار کابل، پایتخت، محل زیست شاه و شهزادگان و دفتر کار شاهی و گارد محافظ و مجلس.
- ۲- تخته پل شور بازار: جری که تخته پل را با بالاحصار وصل می کرد به نام تخته پل یاد می شود محل زیست اهالی بود.
- ۳- گذر آهنگری: به سمت شرق شهر کهنه متصل به گذر کلالی ها بوده و محله زیست و بازار آهنگرها بوده است.

- ۴- دروازه لاهوری: انتهای شرقی شهر کهنه که در سابق کاروان به هند از همین جا حرکت می کرد و محل زیست شهریان بوده است.
- ۵- گذر ریکا خانه: از مردمان ترک و یا کرد از ساخلوی نادر افشار بود که درین محله سکونت داشتند.
- ۶- گذر سراجی: در بین آهنگری و دروازه لاهوری قرار داشت.
- ۷- بازار مسگری: شرقاً به بازار سراجی و غرباً به پایان چوک ختم می گردد.
- ۸- گذر کلالی: آن زمان چون چینی به قلت پیدا می شد، مردم ظروف را از گل پخته با مهارت می ساختند. امروز در استالف ظروف گلی تهیه می شود که به نام ظروف استالفی یاد می شود.
- ۹- گذر تنورسازی: در بین گذر آهنگری و گذر شمعریزها قرار دارد.
- ۱۰- گذر شمعریزها: اهالی کابل پیش از تولید شمع از چراغ تیلی استفاده می کردند، ولی پس از اینکه صنعت شمعریزی رواج یافت مردم از آن بیشتر استفاده می کردند. و این منطقه به نام شمعریزها مسمی گردید.
- ۱۱- گذر باغ علیمردان: علیمردان خان از دولت مردان شاهان مغول بود و چارچته را بنا نمود، وی باغ بزرگی داشت که پس از انتقال پایتخت سرداران و شهزادگان برای خویش در آنجا منازل آباد کردند و محله مذکور به نام باغ علیمردان خان مسمی گردید.
- ۱۲- گذر مرادخانی: سردار مرادخان آنرا آباد کرد و محل بود و باش ترک ها و عملۀ عسکری قشون بود.
- ۱۳- گذر گرنیل لطیف: در پهلوی خندق بالاحصار در جنوب شوربازار و شرق هندوگذر قرار دارد.
- ۱۴- گذر خرابات: در غرب خندق بالاحصار و شمال آن گذر فرملی ها قرار دارد، و محل بود و باش هنرمندان و موسیقی نوازان کشور است.
- ۱۵- گذر فرملی ها: از طرف غرب به گذر پرانچه ها و از جنوب به درخت شنگ موقعیت دارد که قوم فرملی می باشد.
- ۱۶- گذر درخت شنگ: در جنوب شیردروازه قرار دارد.
- ۱۷- گذر شانہ سازی: در بین گذر فرملی و خرابات و مرده شوی ها قرار دارد.
- ۱۸- گذر باروخانه: در میان خرابات و شوره خانه قرار داشت.
- ۱۹- هندوگذر: هندوها در سه محل زیست می کنند که به نام هندوگذر شوربازار، دروازه لاهوری و بارانه یاد می گردد.
- ۲۰- گذر عبدالله خان دیوانیگی: در بین گذر وزیر و هندوگذر قرار دارد.
- ۲۱- گذر قاضی: قاضی فیض الله در زیر کاسه برج کوه شیردروازه قرار دارد.
- ۲۲- گذر سردار جان خان: به طرف شرق چوب فروشی موقعیت دارد.
- ۲۳- گذر عاشقان و عارفان در دامنه کوه خواجه صفا قرار دارد.
- ۲۴- گذر چقورک: در جنوب سه دکان عاشقان و عارفان می باشد.
- ۲۵- تیلی گذر: در احداث جاده میوند از بین رفت.
- ۲۶- گذر علی رضاخان: در جنوب شوربازار و شرق چوب فروشی موقعیت دارد.

۲۷- باغبان کوچه: این گذر در پهلوی چارباغ قدیم بود که مقبره تیمورشاه و فابریکه نجاری معارف و قیر مولوی صاحب و وزارت صحیه و لیسه حبیبیه قدیم (لیسه عایشه درانی) و بازار مندوی در آن محل قرار داشتند. فعلاً نام و نشانی از باغ در آنجا باقی نمانده. اغلباً گمان می رود که در آنجا اکثر خانواده های باغبان ها سکونت داشتند که به نام باغبان کوچه موسوم گردیده است.

۲۸- گذر وزیر: در بین کوچه دیوان بیگی و هندوگذر و گذر حضرت واقع و به گذر وزیر معروف می باشد.

۲۹- گذر اچکزائی ها: این محله هنوز در کابل شهرت خود را از دست نداده و در عصر تیمورشاه درانی محل رهایش عشیره اچکزائی ها بوده و تا کنون هم بعضی از بازماندگان این خانواده ها در آن محل سکونت دارند.

۳۰- گذر بابای خودی: این گذر در جانب غرب سنگتراشی و جاده نادر پشتون و از جنوب به باغ نواب و از طرف شمال به گذر چوب فروشی محاط بوده و زیارتی به نام این مرد روحانی موجود است که مرجع زیارتگاه خاص و عام می باشد.

۳۱- گذر خان ملاخان: این کوچه در قسمت شمالی شوربازار واقع می باشد و از حیث اینکه جناب مرحوم ملا عبدالرحمن ملقب به خان علوم در آن سکونت داشتند به نام گذر خان علوم شهرت پیدا کرده و تا کنون هم به آن نام مسمی می باشد.

۳۲- گذر کندگر: این گذر کار دگرها در مرور زمان به گذر کندگر موسوم گردید در عقب بازار پائین چوک واقع بود. کار دگرهای ماهر درین گذر سکونت داشتند که در آن اوقات سیلاوه، قمه، پیش قبض، تلوار و شمشیرهای آبدار می ساختند و برای فروش عرضه می کردند.

۳۳- گذر صندوق سازی: این کوچه در وسط گذر علی رضا خانه، بارانه، شمعریزها و شوربازار واقع و در سابق صندوق سازان در همین گذر مسکون و به ساختن صندوق می پرداختند و رفته رفته در مرور ایام محله مذکور به نام صندوق سازی شهرت یافت.

۳۴- گذر سنگتراشی: در قسمت غربی شوربازار واقع است که به نام بازار سنگتراشی و گذری که در آن حصه واقع است به نام کوچه سنگتراشی موسوم است. سابقاً سنگتراش های ماهر کابل در همین بازار دکان داشتند و انواع سنگ های نفیس را از سنگ های مرمر، رخام و امثال آن به دسترس استفاده مردم می گذاشتند.

۳۵- گذر اندرابی: به طرف شمال دریای کابل و در شرق قلعه حیدرخان می باشد.

۳۶- چنداول: این محله بسیار وسیع است شرقاً به باغ قاضی، جنوباً به کوه شیردروازه و غرباً به گندنا که امروز به نام شفاخانه ابن سینا یاد می شود قرار دارد.

اسامی محله ها و گذرها تا جایکه محترم غرغشت به نام رهنمای کابل تذکر داده است، به نوشته آمده ولی اسامی محله و گذرها و کوچه های قدیم کابل بر طبق زیر می باشد.

- نخته پل
- خرابات
- گذر قاضی
- گذر درخت سنگ

- گذر هندوها یا هندوگذر
- سنگکش ها
- گذر بارانه
- گذر سراجی
- گذر تنورسازی
- گذر آهنگری
- گذر علی رضاخان
- گذر بابای خودی
- گذر چوب فروشی
- گذر عاشقان و عارفان
- گذر سه دکان عاشقان و عارفان
- گذر دیوان بیگی
- گذر اچکزائی ها
- گذر شترخانه
- گذر سردار جانجان
- گذر شمعریزها
- گذر مسلی ها
- گذر قلعه هزاره های مرادخانی
- گذر زیارت مرادخانی
- گذر عمله
- گذر خیابان
- گذر قلعه هزاره های چنداول
- گذر قلعه باقرخان چنداول
- گذر شائین چی های چنداول
- گذر کله خودها (کله خورها) چنداول
- گذر قرت ها (چنداول)
- گذر جوانشیرها (چنداول)
- گذر چارسوق چنداول
- گذر شاهسون ها چنداول
- گذر کبرلوها چنداول
- گذر کوچولوها چنداول
- گذر خافی ها چنداول

- گذر سپاه منصورها چنداول
- گذر سه دکان چنداول
- گذر باغبان کوچه
- گذر توپچی باغ
- گذر کاهفروشی
- گذر فرملی ها
- گذر پایان چوک
- گذر ندافی
- گذر سرحوض ریکاخانه
- گذر ذغال فروشی
- گذر مندوی
- گذر اندرابی
- گذر قلعه حیدرخانه
- گذر قلعه محمودخانه
- گذر باغ علیمردن
- گذر حضرت
- گذر سوته پای ها
- گذر ملاغلام
- گذر کاکه بخشو
- گذر وزیر
- گذر سیف الملوک
- گذر فقیرو
- گذر کتگر ها
- گذر چارسوق چارچته
- گذر سیک بچه ها
- گذر سادوها
- گذر خان ملاخان
- گذر گلاب کوچه
- گذر صابون سازی
- گذر سانه سازی
- گذر خوابگاه
- گذر پرانچه ها

- گذر تیلی کوچه
- گذر صندوق سازی
- گذر تنورسازی
- گذر چقرک
- گذر باروت خانه
- گذر کلالی ها
- گذر کرنیل لطیف
- گذر کشف دوزها
- کوچه گدري
- گذر موجی پرک
- گذر بوریا فروشی
- گذر خوابگاه
- گذر کشمش فروشی
- گذر قصاب کوچه

اسامی گذرها و کوچه ها که امروز نامی از آن در خاطره ها مانده است و قسمتی از آن ها تا امروز هنوز هم به همان اسم در دفاتر نواحی ثبت است. ولی یک قسمت آن در احداث جاده های جدید تخریب گردیده بود که نامی از آنها باقی مانده است و در عوض تعداد زیاد منازل بالای کوها ساخته شده است که به نام بالاکوه ده افغانان، بالاکوی چنداول و بالاکوه عاشقان و عارفان یاد می گردد.

پس از احداث جاده میوند توسط پایا علام محمد فرهاد و خانه های جدید آباد شهرنو، کارت ۳، کارت ۴ و کوته سنگی به شمول ده افغانان، دهمزنگ، پوستین دوزها، بی بی مهر، قلعه، قلعه موسی، وزیر آباد و بعضی جاهای دیگر برطبق احصائیه، نفوس شهر کابل یک صد و شش هزار نفر بود که مرحوم غبار در زمانی که مدیر انیس بود آنرا در سال ۱۳۲۹ نشر کرده است.

عارف عزیز گذرگاه
 لیموژ فرانسه
 انجمن فرهنگ افغانستان
 انتشارات بامیان.

